

11.12.2012

Dnro 1514/2/12

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuoja

Esittelijä: Esittelijäneuvos Juha Haapamäki

TELEVALVONTAPÄÄTÖKSEN PUUTTEELLISET PERUSTELUT

1

ASIA

Erästä kantelua tutkittaessa kiinnittivät huomiota Etelä-Savon kärjäoikeuden 8.10.2009 tekemän televalvontaa koskevan päätöksen niukat perustelut. Otin eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain nojalla omasta aloitteestani tutkittavaksi kärjäoikeuden ja televalvontalupaa hakeneen poliisimiehen menettelyyn.

3

RATKAISU

3.1

Tapahtumatietoja

Rikoskomisario B on tehnyt Etelä-Savon kärjäoikeudelle vaatimuksen televalvonnasta A:n omistamaan teleosoitteeseen ajalle 19.–22.9.2009. Vaatimuksessa on mainittu rikosilmoituksen numero ja epäillyn rikoksen teko aika 20.9.2009.

Vaatimuksen yleisiin edellytyksiin on kirjattu rikosnimekkeeksi ensin tuhotyö, joka on yliviivattu ja käsin kirjoitettu nimikkeeksi ”törkeä vahingonteko RL 35:2 §” ja että ”Tutkittaessa --- tapahtunutta kesämökin paloa, on tullut ilmi seikkoja, joiden perusteella on syytä epäillä palon tahallaan sytytetyn. Vahingonteolla on aiheutettu erittäin suurta taloudellista vahinkoa, yli 100.000 euroa. Vahingonteko on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä”. Myös kaksi viimeistä lausetta on kirjoitettu hakemukseen käsin.

Vaatimuksen erityisiin edellytyksiin on kirjattu seuraavaa. ”Televalvonnalla pyritään selvittämään, onko A tulipalon syttymisaikaan käyttänyt teleliittymää ja kenen kanssa hän on ollut yhteydessä televiestimellä. Näin ollen telepakkokeinolla voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämisessä.”

Kärjäoikeus (kärjäjätuomari C) myönsi vaaditun televalvontaluvan 8.10.2009 (PK09/904). Perusteluina todetaan seuraavaa:

”Rikos, josta syytä epäillä: Törkeä vahingonteko 20.9.2009.

Televalvonnalla saatavilla tiedoilla voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiselle.

Tutkittavana olevan rikoksen törkeys, rikoksen selvittämisen tärkeys sekä pakkokeinon käytöstä rikoksesta epäillylle tai muille aiheutuva oikeuksien loukkaus huomioon ottaen televalvonnan käyttöä voidaan pitää puollettavana.

Käräjäoikeus hyväksyy vaatimuksessa esitetyt perustelut.”

Käräjätuomari C on selvityksessään todennut seuraavaa:

Televalvontalupavaatimuksen tekijä rikoskomisario B on 8.10.2009 Mikkelin käräjäoikeudessa kirjallisen vaatimuksen televalvonnasta tuomioistuimelle toimittaessaan suullisesti perustellut vaatimustaan allekirjoittaneelle käräjätuomarille ja lisäksi antanut allekirjoittaneelle jäljennöksen Etelä-Savon poliisilaitoksen tutkintailmoituksesta nro 8450/R/19912/09. Sanottu tutkintailmoitus on liitetty käräjäoikeuden asiakirjavihkoon.

Allekirjoittanut on 8.10.2009 tehnyt kirjallisia muistiinpanoja B:n vaatimuksensa tueksi suullisesti esittämistä seikoista. Muistiinpanot on kuitenkin jo tulleet hävitetyksi.

Allekirjoittaneen muistikuvien mukaan B on 8.10.2009 suullisesti selostanut poliisitutkinnassa käyneen ilmi, että epäillyllä A:lla ja asianomistajataholla oli ollut ennen tulipalon sattumista keskenään riitaa/erimielisyyksiä ja että riitaan/erimielisyyksiin liittyvien tapahtumien perusteella oli syytä epäillä A:ta televalvontalupavaatimuksessa mainitusta teosta. Allekirjoittaneella ei ole tämän tarkempia muistikuvia B:n vaatimuksensa tueksi suullisesti esittämistä seikoista.

Allekirjoittanut on epähuomiossa jättänyt kirjaamatta televalvontalupapäätökseen B:n suullisesti vaatimuksensa tueksi esittämät perusteet.

Esitutkinta asiassa on lopetettu marraskuussa 2009 perusteella ”ei rikosta”. Tutkinnan lopettamispäätöksessä todetaan, ettei ole ilmennyt, että kesämökki olisi sytytetty tahallaan ja ettei syytymissyytä ole pystytty selvittämään. Televalvonnasta laaditun pöytäkirjan mukaan televalvonnalla ei ole saatu näyttöä rikoksesta epäillyn osallisuudesta.

3.2

Kannanotot

3.2.1

Käräjätuomari C:n menettely

Oikeusohjeita

Televalvonnan edellytyksistä säädetään pakkokeinolain 5a luvun 3 §:n 1 momentissa seuraavaa:

Kun on syytä epäillä jotakuta

- 1) rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta,
- 2) automaattiseen tietojenkäsittelyjärjestelmään kohdistuneesta rikoksesta, joka on tehty telepäätelaitetta käyttäen, parituksesta, oikeudenkäytössä kuultavan uhkaamisesta, laittomasta uhkauksesta tai huumausainerikoksesta,
- 3) edellä mainittujen rikosten rangaistavasta yrityksestä,
- 4) terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta,
- 5) törkeästä tulliselvitysrikoksesta tai

6) törkeästä laittoman saaliin kätkemisestä,

rikoksen esitutkintaa toimittavalle viranomaiselle voidaan antaa lupa kohdistaa televalvontaa epäillyn hallussa olevaan tai hänen oletettavasti muuten käyttämäänsä teleliittymään, teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen taikka hankkia epäillyn hallussa olevan tai hänen oletettavasti muuten käyttämänsä matkaviestimen sijaintitiedot taikka tilapäisesti sulkea tällainen liittymä tai laite, jos televalvonnalla saatavilla tiedoilla taikka teleliittymän tai telepäätelaitteen sulkemisella voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi.

Telepakkokeinovaatimuksesta ja -päätöksestä on säädetty ensinnäkin pakkokeinolain 5a luvun 6 §:n 1 momentissa, jonka mukaan (muun muassa) televalvontalupa-asian käsittelemisessä ja ratkaisemisessa noudatetaan soveltuvin osin, mitä 1 luvussa säädetään vangitsemisasian käsittelystä. Pakkokeinolain 1 luvun 16 §:ää tarkastellen tämä tarkoittaa, että tuomioistuimelle on esitettävä selvitys siitä, että televalvonnalle on edellytykset. Lisäksi 1 luvun 18 § huomioon ottaen televalvontalupapäätöksessä on lyhyesti mainittava tiedot rikoksesta, josta televalvonnan kohdetta epäillään sekä televalvonnan peruste.

Lisäksi pakkokeinolain 5a luvun 7 §:n mukaan

Telekuuntelua ja televalvontaa koskeva lupa voidaan antaa kerrallaan enintään yhdeksi kuukaudeksi. Luvassa on määriteltävä toimenpiteen kohteena oleva teleliittymä, teleosoite tai telepäätelaitte ja henkilöt. Televalvontaa koskeva lupa voidaan myöntää koskemaan myös päätöstä edeltänyttä tiettyä aikaa, joka voi olla kuukautta pidempi.

Luvassa ja päätöksessä on mainittava tutkinnanjohtaja, joka johtaa ja valvoo toimenpiteiden suorittamista ja vastaa siitä, että niiden yhteydessä noudatetaan, mitä tässä luvussa säädetään tai sen nojalla määrätään.

Uuden 1.1.2014 voimaan tulevan pakkokeinolain (806/2011) 10 luvun 9 §:n 4 momentissa säädetään televalvontaa koskevasta vaatimuksesta ja päätöksestä seuraavaa:

Televalvontaa koskevassa vaatimuksessa ja päätöksessä on mainittava:

- 1) epäilty rikos ja sen teko-aika;
- 2) rikoksesta epäilty;
- 3) tosiseikat, joihin epäiltyyn kohdistuva rikosepäily ja televalvonnan edellytykset perustuvat;
- 4) epäillyn, asianomistajan, todistajan tai muun henkilön suostumus, jos se on televalvonnan käytön edellytys;
- 5) luvan voimassaoloaika kellonajan tarkkuudella;
- 6) toimenpiteen kohteena oleva teleosoite tai telepäätelaitte;
- 7) televalvonnan suorittamista johtava ja valvova pidättämiseen oikeutettu virkamies;
- 8) mahdolliset televalvonnan rajoitukset ja ehdot.

Näiltä osin hallituksen esitystä (HE 222/2010 vp.) perusteltiin muun muassa seuraavasti.

Ylimmät laillisuusvalvojat ovat antaneet joitakin tuomioistuimen päätöksentekoa koskevia ratkaisuja, joissa on arvosteltu menettelyä yksittäistapauksissa. Lupia salaisten pakkokeinojen käyttöön on esimerkiksi myönnetty, vaikka televalvontaa koskevassa vaatimuksessa ei ole esitetty konkreettisia tosiseikkoja rikosepäilyn tueksi tai vaatimukseen on jätetty kirjaamatta osa sen perusteista ja vaatimuksessa on käytetty tulkinnanvaraisia ilmaisuja.

Syytä on nostaa esiin myös korkeimman oikeuden ennakkoratkaisu KKO 2007:7. Ratkaisun perusteluissa todetaan, että tuomioistuimen tehtävänä on huolehtia epäillyn oikeusturvasta. Näin ollen on tärkeää, että se vaatimusta käsitellessään selvittää ne tosiasiatiedot, joihin rikosepäilyyn viitataan perustuvan. Näin ollen yksin vaatimuksen esittävän virkamiehen viittausta tutkinnassa saatuihin tietoihin tai hänen niiden perusteella tekemäänsä johtopäätöstä ei voida pitää riittävänä selvityksenä rikosepäilyä koskevan edellytyksen täyttymisestä. Vaatimuksen tueksi tulee esittää konkreettisia seikkoja, joiden perusteella ”syytä epäillä” -arvio on mahdollista tehdä. Myös pakkokeinon käytön tarpeellisuudesta on tarvittaessa vaadittava selvät perustelut.

Laissa tulisi varsin tarkasti säätää salaisten pakkokeinojen käyttöä koskevassa vaatimuksessa ja päätöksessä mainittavat seikat. Erityisesti tulisi kiinnittää huomiota tosiseikkoihin, joihin tiettyyn henkilöön kohdistuva rikosepäily ja pakkokeinon käytön edellytykset perustuvat. Tätä kautta tuomioistuimille tulisi paremmat edellytykset harkita kohteen perusoikeuksiin tuntuvasti puuttuvien salaisten pakkokeinojen käyttöedellytysten olemassaoloa. Kysymyksellä on merkitystä myös vaatimusten ja päätösten jälkikäteiskontrollin kannalta.

Käräjätuomari C:n menettelyn arviointi

Törkeästä vahingonteosta säädetty ankarin rangaistus on neljä vuotta vankeutta, joten sen esitutkintaa varten voidaan myöntää televalvontalupa. En katso, että tässä asiassa on aihetta lähemmin tarkastella sitä, millä perusteilla epäiltiin tapahtuneeksi törkeä vahingonteko. Keskeistä sen sijaan on, millä perusteilla siitä epäiltiin nimenomaan A:ta. Televalvontaluvan myöntäminen on tässä tapauksessa edellyttänyt, että A:ta on ollut syytä epäillä kyseisestä rikoksesta.

Korkein oikeus on ennakkopäätöksessään KKO:2007:7 todennut muun muassa seuraavaa:

Pakkokeinolain 5a luvun pakkokeinojen yhteisenä edellytyksenä on, että rikos on tapahtunut tai on syytä epäillä sitä. Kuten muutkin luvussa tarkoitettut pakkokeinot, myös lupa tekniseen kuunteluun edellyttää, että sitä henkilöä, johon pakkokeino on tarkoitus kohdistaa, on syytä epäillä sovellettavassa säännöksessä tarkemmin määritellyn rikoksen tekijäksi. Tämä tarkoittaa sitä, että on käsillä jokin tai joitakin sellaisia seikkoja, joiden perusteella on syytä kohdistaa sanotusta rikoksesta epäily tiettyyn henkilöön. Kun tuomioistuimen tehtävänä on huolehtia epäillyn oikeusturvasta, on tärkeää, että se vaatimusta käsitellessään selvittää ne tosiasiatiedot, joihin rikosepäilyyn viitataan perustuvan. Näin ollen yksin vaatimuksen esittävän virkamiehen viittausta tutkinnassa saatuihin tietoihin tai hänen niiden perusteella tekemäänsä johtopäätöstä ei voida pitää riittävänä selvityksenä sanotun edellytyksen täyttymisestä. Merkityksellistä on, että vaatimuksen tueksi esitetään konkreettisia seikkoja, joiden perusteella sanotunlainen syytä epäillä -arvio on mahdollista tehdä.

Vaikka tämä ratkaisu on koskenut teknistä kuuntelua, niin siitä ilmi käyvä oikeusohje soveltuu myös sekä telekuunteluun että televalvontaan.

Nyt arvioitavana olevassa tapauksessa rikoskomisario B:n kirjallisesta vaatimuksesta ei käy ilmi mitään seikkoja, jotka antaisivat syytä epäillä A:ta kyseisestä rikoksesta. Myöskään B:n käräjäoikeudelle jättämässä tutkintailmoituksessa ei mainita A:ta eikä siitä muutoinkaan käy ilmi seikkoja, jotka kytkisivät A:n epäiltyyn rikokseen. Näin ollen sen arviointi, onko A:ta ollut syytä epäillä ko. rikoksesta, jää pelkästään sen varaan, mitä käräjätuomari C on kertonut B:n esittäneen suullisesti pakkokeinoistunnossa.

C:n mukaan esille tuli, että A:lla ja asianomistajataholla oli ollut riitaa/erimielisyyksiä ja niihin liittyvien tapahtumien perusteella oli syytä epäillä A:n syyllistyneen törkeään vahingontekoon. Nämä seikat eivät sinällään ole mitenkään konkreettisia ja on ongelmallista, ettei ole yksilöity, mitä riidat ja varsinkaan, mitä niihin ”liittyvät tapahtumat” ovat olleet. Käräjätuomari C on todennut jättäneensä kirjaamatta B:n suullisesti esittämät perusteet epähuomiossa. Kun näitä lisäperusteluja ei ole kirjattu mihinkään, niin lupapäätöksen perusteltavuuden jälkikäteinen arviointi on kovin vaikeaa, kun C toteaa, ettei hänellä ole tämän tarkempia muistikuvia asiasta.

Minulla ei sinänsä ole aihetta epäillä, etteikö riitoja ja niihin liittyviä tapahtumia olisi käsitelty ainakin jossain määrin konkreettisemmin pakkokeinoistunnossa. Kuitenkaan tässä kanteluasiassa saamani selvitys ei yksilöimättömyydessään osoita, että televalvontaluvalla olisi ollut hyväksyttävät perusteet. Epäselväksi jää nimittäin erityisesti se, kuinka pitkälle kysymys on ollut B:n tekemistä johtopäätöksistä sen sijaan, että käräjäoikeus olisi itse tehnyt arvionsa B:n kertomien tosiseikkojen pohjalta. Tämän pidemmälle menevä arviointi ei ole mahdollista, koska B:n esittämiä lisäperusteluja ei ole kirjattu.

Tässä tapauksessa C:n menettelyn virheellisyyttä korostaa se, että sen seurauksena ovat jääneet kokonaan kirjaamatta ne seikat, joiden perusteella katsottiin olevan syytä epäillä nimenomaan A:ta tutkittavana olleesta rikosepäilystä. Tämä on keskeinen luvan myöntämisen edellytys.

Myös laamanni on lausunnossaan todennut, että käräjäoikeuden ratkaisun perusteluissa on kiistatta se puute, että siitä ei ilmene niitä konkreettisia seikkoja, joiden perusteella on päädytty olevan syytä epäillä kyseiseen rikokseen syyllistymiselle.

Korostan, ettei riitä, että tuomioistuin selvittää ne tosiasiatiedot, joihin rikosepäilyn väitetään perustuvan, vaan että ne on luonnollisesti myös kirjattava. Ei ole hyväksyttävää, että tuomioistuimien ei kirjaa päätökseen vaikuttaneita perusteita näkyviin. Tuomioistuimen on ylipäätään perusteltava päätöksensä niin, että sen lainmukaisuutta voidaan arvioida jälkikäteen. Tämä vaatimus korostuu telepakkokeinoprosessissa, kun asianosainen ei ole paikalla kuulemassa, mitä pakkokeinon perusteeksi mahdollisesti suullisesti esitetään ja hänen tietonsa voivat perustua pelkästään asiakirjoihin.

Suullisesti esitettyjen perusteiden kirjaamatta jättäminen telepakkokeinoasioissa ei ikävä kyllä ole erityisen harvinaista. Laillisuusvalvonnassa on jo vuosia kiinnitetty tähän puutteeseen huomiota sekä vuosikertomuksissa että tarkastuksilla. Kuten laamanni toteaa, tähän kiinnitettiin huomiota esimerkiksi toukokuussa 2006 tehdyllä (silloisen Mikkelin) käräjäoikeuden tarkastuksella.

Istunnossa esitettyjä lisäperusteluja on tarkastushavaintojen mukaan alettu jonkin verran aiempaa enemmän kirjata, mutta silti ei ole erityisen poikkeuksellista, että tässä suhteessa tulee esiin puutteita. Riittävää ei ole esimerkiksi se, että päätöksessä todetaan, että vaatimusta oli perusteltu lisää istunnossa, jos ei kuitenkaan mainita, mitä nämä lisäperustelut ovat olleet. Myöskään yksilöimätön viittaus käräjäoikeuden pakkokeinoistunnossa saamiin välittömiin vaikutelmiin ei tosiasiasa tuo perusteluihin lisäarvoa.

3.2.2

Rikoskomisario B:n menettely

Kuten edellä on todettu, rikoskomisario B:n kirjallisesta vaatimuksesta ei käy ilmi mitään seikkoja, jotka antaisivat syytä epäillä A:ta kyseistä rikoksesta. Myöskään B:n käräjäoikeudelle jättämässä tutkintailmoituksessa ei mainita A:ta eikä siitä muutoinkaan käy ilmi seikkoja, jotka kytkisivät A:n epäiltyyn rikokseen.

Käräjätuomari C:n mukaan B täydensi vaatimustaan istunnossa, jolloin tuli esille, että A:lla ja asianomistajataholla oli ollut riitaa/erimielisyyksiä ja niihin liittyvien tapahtumien perusteella oli syytä epäillä A:n syyllistyneen törkeään vahingontekoon. Kun B:n esittämiä lisäperusteluja ei ole kirjattu mihinkään, niin niiden arviointi on edellä todetusti hyvin ongelmallista.

Joka tapauksessa totean, että poliisin salaista tiedonhankintaa koskevan määräyksen (SM-2008-01401/Ri-2) mukaan telepakkokeinovaatimuksessa pelkkä yleinen viittaus tiedustelussa tai esitutkinnassa ilmi tulleisiin seikkoihin ei ole riittävä selvitys siitä, että epäily on aiheellinen. Edellytysten arvioimiseksi tulee siten olla sellaista yksityiskohtaista tietoa, että edellytyksiä ja yksittäisen henkilön mahdollista osallisuutta voidaan tosiasiallisesti arvioida. Määräyksen mukaan vaatimukset tulee laatia sillä tarkkuudella, että kirjaukset mahdollistavat toimenpiteen lainmukaisuuden edellytysten arvioinnin.

B:n laatima kirjallinen vaatimus on ollut puutteellinen, kun siihen ei ollut lainkaan kirjattu seikkoja, joiden perusteella katsottiin olevan syytä epäillä nimenomaan A:ta tutkittavana olleesta rikosepäilystä. Vaikka vaatimusta on mahdollista täydentää istunnossa, tulisi lähtökotana olla, että jo kirjallinen vaatimus sisältää riittävät perusteet vaaditulle luvulle.

Poliisin puolelta on tarkastuksilla tuotu esiin, että poliisilla ei ole tarvetta perustella vaatimuksia laajemmin kuin minkä käräjäoikeus katsoo riittäväksi. Tämä on sinänsä ymmärrettävä näkemys. On viime kädessä nimenomaan käräjäoikeuden tehtävä huolehtia epäillyn oikeusturvasta ja vaatia riittävät perustelut pakkokeinon käytölle. Silti poliisinkin tulisi jo kirjallisessa vaatimuksessa tuoda esiin riittävästi konkreettisia tosiseikkoja, joiden perusteella käräjäoikeus voi itse tehdä johtopäätöksensä, ovatko luvan myöntämisen edellytykset käsillä. Lisäperusteiden esittämisen suullisesti istunnossa tulisi olla poikkeuksellista.

4

TOIMENPITEET

Saatan vastaisen varalle käräjätuomari C:n tietoon edellä esittämäni käsitykset hänen menettelynsä virheellisyydestä. Lisäksi saatan käsitykseni entisen rikoskomisario B:n menettelystä hänen tietoonsa.

Lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni tiedoksi myös A:lle. Pakkokeinolain 5a luvun 6 §:n 2 momentin mukaan televalvontaa koskevista päätöksistä saa ilman määräaikaa kannella.

Muihin toimenpiteisiin asia ei anna aihetta.